

A close-up photograph of a violin body, showing the intricate wood grain and the f-hole. A bow is positioned across the strings on the right side of the frame. The lighting is dramatic, highlighting the texture of the wood.

Henryk Sienkiewicz
Jōnek muzykant

BIBLIOTYKA SILLING

Kōmyntorz do przekładu

Jōnek muzykant (pol.: „Janko muzykant”) to nowela, co jōm piyrszy roz ôpublikowōł Henryk Sienkiewicz we 1897 roku we *Kurierze Warszawskim*.

Dycki żech godōł, że mie sie źle przekłodo z polskigo na ślōnski, bo bez to, że te dwa jynzyki sōm do siebie moc bliske, ciynżyj stworzić dobry ślōnski przekłod. Porzōnd przy robocie widzi sie, iże te zdania sōm za bliske ôryginałowi i prōbuje sie wynokwiać. A potym żech sie pōmyśłōł, że jak poradziōł żech przełożyć „Dracha”, to przeca taki *Jōnek muzykant* to niy powinno być ciynżke zadanie.

We poru przypadkach ôstawiōł żech ôryginalne formy. To sōm take, co ôpisujōm rzeczy i funkcyje, co niy słysoł żech, żeby na Gōrnym Ślōnsku sie je znało abo mogōm take słowa niy być udokumyntowane. Podyjzdrzywōm, że niykerzi nojbarzij dadzōm pozōr na słowo „kredyns” i pōmyśłōm, że przeca po ślōnsku je „bifyj”. Rzecz w tym, że tu niy ma mowy ô meblu, co sie nazywo „kredens” ino ô izbie, co mo tako nazwa. Bez to słowa „bifyj” niy szło tukej użyć.

Mōm nadzieja, że przekłod spodobo sie majoryntnym, ale tyż przido sie szkolorzōm, bo dyć ta nowela to je jedna ze ekstra lektur we klasach 4-6.

Grzegorz Kulik
lipiec 2020

HENRYK SIENKIEWICZ

Jōnek muzykant

przekład: Grzegorz Kulik

Przyszło to na świat niyherske, słabe. Sōmsiadki, co sie były zebrały przy szezłōngu ôd położni-ce, kryńciły gowami i nad matkōm, i nad dziyciym. Kowolka Szymōnowo, co była nojmōndrzyj-szo, poczła pocieszać niymocno:

— Pōdźcie, zapola nad wami grōmnica — pado — juź z wos nic niy bydzie, moja kōmratko; juź wōm czas na tamtyn świat sie wykludzać i po kapelōnka posłać, coby wōm grzychy wasze ôd-puściōł.

— Toć! — pado drugo. — A synka to zaro trza ôkrzcić; ôn i kapelōnka niy doczeko, a radość bydzie — prawi — jak sie aby w strziga niy umiyni.

Jak tak godała, to zapolyła grōmnica, a potym wziōnła dziycio i pokropiła je wodōm, aż wziōnło ôczki mrużyć, i rzekła jeszcze:

— Jo ciebie „krzca” w Imia Ôjca i Syna, i Ducha Świyntego i dowōm ci miano Jōn, a terazki, duszo krześcijańsko, idź, skōndeś prziszła. Amyn!

Ale dusza krześcijańsko moc niyrada szła, skōnd prziszła, ani ôpuszczała chuderlawe ciało, ka-tać, poczła wiyrzgać nogami ôd tego ciała, jak poradziła, i płakać, chociaź tak słabo i żałośnie, iże jak godały kōmratki: „Myśłoby fto, kocia niy kocia abo co!”

Posłali po ksiyndza; przyjechoł, zrobiōł swoje, ôdjechoł, niymocnyj sie zrobiyło lepij. W ty-dziyń wyszła baba do roboty. Synek ledwo dychōł, ale dychōł; aż we sztwortym roku ôkukała ku-kōwka niymoc na wiosna, tōż sie poprawiōł i w jako takim zdrowiu doszoł do dziesiōntego roku ży-cio.

Dycki bōł chudy i ôpolōny, z baniatym brzuchym, a zapadłymi licami; szopa mioł kōnopno, hned bioło i slatowała mu na jasne, wytryszczōne ôczy, co patrzyły na świat, choby w jakoś niy-zmierzōno dalekość wpatrzōne. W zimie siadowoł za piecym i popłakowoł cicho ôd zimna, a roz za kedy i ôd głodu, kej mamulka niy mieli co wrazić ani do pieca, ani do gorka; bez lato chodziōł we koszulinie przepasanyj gōrtym i we słōmiannym hucie, co spod jego ôbtarganyj strzechy spoziyroł a podnosiōł jak ptok gowa do gōry. Matka, biydno chałupnica, co żyła z dnia na dziyń choby ja-skōłka pod niywłōsnōm strzechōm, można go tam i miyłowała po swojimu, ale biyła doś czynsto i porzōnd nazywała „cudok”. W ôsmym roku chodziōł juź za pachōłka za gadzinōm abo, kej w cha-łpie niy było co jeś, za bedłkami do boru. Iże go tam kedy wilk niy zjod, to Boży cud.

Karlus to bōł barzo mało talyntny i jak wiejske dziycioki przy godce z ludźmi palec do gymby wraźoł. Niy ôbiecowali sie ani ludzie, iże sie wychowie, a jeszcze mynij, coby matka mogła docze-kać sie z niego pociechy, bo i do roboty bōł nicpotok. Niy wiadōmo, skōnd sie to take ulyngło, ale na jedna rzecz bōł ino przepadzity, to je na granie. Wszyńdzie tyź je słysoł, a jak ino trocha podrōs, tak juź ô niczym inkszym niy myśloł. Szōł, bywało, do boru za gadzinōm abo z dwójokami na jago-dy, to sie wrōciōł bez jagōd i bebloł:

— Mamulko! Tak coś w borze „grłało”. Ojeje!

A matka na to:

— Zagrōm ci, zagrōm! Niy bōj sie!

Tōż niyroz robiyła mu warzeszo muzyka. Karlus krzyczoł, ôbiecowoł, iże już niy bydzie, a taki myśłoł, iże tam coś w borze grało... Co? A bo ôń wiedziolo?... Sosny, buki, brzeziok, wilgwy, wszy-sko grało: cołki bōr, i basta!

Echo tyż... W polu grała mu bulica, w sadku pod chałpōm ćwirykały wrōble, aże sie wiśnie trzynsły! Wieczōr suchoł wszyjskich głosōw, jake sōm na wsi, i pewnikym myśłoł sie, iże cołko wieś gro. Jak go posłali do roboty, coby gnōj rozciepowoł, to mu nawet wiatier groł we widłach.

Ôboczōł go tak roz karbowy¹ stoć ze rozciepanōm szopōm i suchać wiatru we drzewiannyh widłach... ôboczōł, chyciōł za rzymiyn i doł mu dobro pamiōntka. Ale na co sie to zdało! Nazywali go ludzie „Jōnek muzykant”!... Na wiosna uciykoł z dōmu kryńcić flyjtki kole strumiynia. Nocami, kej żaby zaczynały rzegotać, krzōnstki na łōnkach krzyńścić, bōnki po rosie brōnczcć; kej kokoty pioły po zopociach, to ôń spać niy mōg, ino suchoł i Bōg jedyn wiy, jake ôń i w tym nawet słysoł granie... Do kościoła matka niy mogła go brać, bo jak, bywało, zahuczōm ôrgany abo zaśpiywajōm słodkim glosym, to dziecku ôczy tak mgłōm zachodzōm, choby już niy z tego świata patrzyły...

Wachtyrz, co chodziōł nocōm po wsi i coby niy usnōńć, rachowoł gwiozdy na niebie abo ôzpra-wioł po cichu z psami, widziolo niyroz bioło koszula ôd Jōnka przelatować po ćmoku ku kaczmie. Ale przeca karlus niy do kaczmie chodziōł, ino pod kaczmie. Tam czajōł sie pod murym i suchoł. Lu-dzie tańcowali ôbertasa², niyroz jaki pacholek pokrzykowoł: „U–ha!” Słychać było tōmpanie strze-wikōw, to zaś glosy ôd dziouchōw: „Czegōż?” Skrzipka śpiywała cicho: „Bydymy jedli, bydymy piyli, bydymy sie weselyli”, a basetla³ rubym glosym dokłodała z powogōm: „Jak Bōg doł! Jak Bōg doł!” Ôkna blyskaly sie światłym, a koždy balek w kaczmie zdowoł sie dyrgać, śpiywać i grać tyż, a Jōnek suchoł!...

Co by ôń doł, keby mōg mieć tako skrzipka, co by grała cinyko: „Bydymy jedli, bydymy piyli, bydymy sie weselyli.” Take deszczki, co śpiywajōm. Na ja! Ale skōnd jōm dostać? Kaj take robi-ōm? Żeby mu aby przizwoyli chociaż roz do rynki weznōńć take coś!... Kaj tam! Mōg ino suchać, tōż porzōnd suchoł, podwiela glos ôd wachtyrza niy ôzwoł sie za nim ze ćmy:

— Niy pōdziesz to do dōm, buksie jedyn?

Tōż wtynczos traciōł sie na swoich bosych nogach do dōm, a za nim leciolo we ćmie glos ôd skrzipki: „Bydymy jedli, bydymy piyli, bydymy sie weselyli”, i powożny glos ôd basetle: „Jak Bōg doł! Jak Bōg doł! Jak Bōg doł!”.

Kej ino mōg słyseć skrzipka, abo na dożynkach, abo na jakim weselu, to już dō niego było wielke śwynto. Właziolo potym za piec i nic niy godoł bez cołke dni, ino spoziyroł jak kot blysz-czōncymi ôczami ze ćmy. Potym zrobiolo sie sōm skrzipka z szyńdziola i kōńskigo wosiylnia, ale niy chciały grać tak piyknie jak tamte we kaczmie: brzinkały cicho, barzo cichuško, gynau jak muszki jake abo kopruhy. Groł na nich ale ôd rana do wieczora, chociaż tyla za to ôdbiyroł sztuchniynć, iże w kōńcu wyglōndoł jak ôbite jabko niydojzdrzałe. Ale tako to już była jego natura. Dzieciōntko chud coraz barziej, brzuch ino dycki miolo srogi, szopa coraz gynstszo i ôczy coraz szyrzyj ôtwar-te, choć nojczyńcij płaczkami zalōne, ale lica i piersi wpadały mu coraz głymbij i głymbij...

1 Niski urzyndnik, co rachowoł robota ôd bauerōw we folwarku.

2 Taniec we poledniowyj Polsce.

3 Instrumynt ludowy we downyj Polsce, podobny do czela.

Nic niy bōł jak inksze dzieci, bōł barzij jak jego skrzipka z szyńdzioła, co ledwo brzinkała. Na przednōwku przy tym przimiyroł ôd głodu, bo żōł nojczyńścij na surowyj markwi i tyż na chyńci posiadanio skrzipki.

Ale ta chyńć niy wyszła mu na dobre.

We dworze mioł skrzipka bedynter i growoł roz za kedy na nij, jak sie już ćmiyło, coby sie podobać modyj bedynterce. Jōnek niyroz podczołgowoł sie miyndzy łopuchami, aż pod ôtwarte dźwyrze ze kredynsu⁴, coby sie na nie podziwać. Wisiały prawie na ścianie naprzeciw dźwyrzi. Tōż tam karlus dusza swoja cołko wysyłoł ku nim bez ôczy, bo mu sie zdowało, iże to jakoś niydo-stympno dō niego świyntość, co ôn niy je godny tyknōńć, iże to jakeś jego nojdrogsze ukochanie. A jednak pragnōn ich. Chcioł by aby roz mieć je w rynce, aby wejzdrzeć sie na nie bliżyj... Biydne małe bauerske serce dyrgało na ta myśl ôd szczyńscio.

W jedna noc żodnego niy było w kredyńsie. Pōn i pani downo siedzieli za granicōm, dōm stoł prōzny, tōż bedynter przesiadowoł na drugij strōnie u bedynterki. Jōnek, prziczajōny w łopuchach, patzoł już downo bez ôtwarte szyroke dźwyrze na cyl wszystkich swoich pragniyń. Miesiōnczek na niebie bōł prawie połny i wchodziōł na szago bez ôkno do kredynsu, a ôdbijoł je we formie wielkigo jasnego kwadratu na przeciwnyj ścianie. Ale tyn kwadrat sie zbliżoł pōmału do skrzipki i w kōńcu ôświytlōł ja cołkym. Wtynczos we ćmawyj głymbi zdowało sie, choby ôd nij biyła strzybrno światłość; barzij kulate skrzywiwnia były tak fest ôświycōne, iże Jōnek ledwo mōg na nie patrzeć. W tym blasku było widać wszystko perfekt: wetniynte kraje, struny i zagiynto rōnczka. Koleczki przy nij świyciyły jak jōniczki, a podle tego wisioł smyczek we formie strzybrnego prynta...

Ach! Wszystko było śliczne i bezma czarodziejske; Jōnek tyż patzoł coraz barzij przepadzicie. Przicupniynty we łopuchach, ze łokciami ôpartymi ô chude kolana, z ôtwartōm gymbickōm patzoł i patzoł. To strach trzimoł go na miyjscu, to jakoś niyprzezwyicznzōno chyńć ciska go do przodku. Czary jake abo co?... Ale ta skrzipka we jasności niyroz zdowała sie przibliżać, choby płyntyła ku dziecku... Roz za kedy przigasały, coby zaś ôzpromiynić sie jeszcze barzij. Czary, na zicher czary! Wtynczos wiater powioł; zaszumiały cicho strōmy, zaflotrowały łopuchy, a Jōnek bezma klarownie usłyszol:

— Idź, Jōnek! W kredyńsie żodnego niy ma... Idź, Jōnek!...

Noc była widno, jasno. We dworskiej zogrodzie nad stawym słowik wziōn śpiywać i pogwizdować cicho, to głośnij: „Idź! Pōdź! Weź!” Lelek pocziwy cichym lotym zakryńciōł sie kole gowy ôd bajtla i zawołoł: „Jōnek, niy! Niy!” Ale lelek ôdlecioł, a słowik ôstoł i łopuchy coraz klarownij mrōnczały: „Tam żodnego niy ma!” Skrzipka sie zaś ôzprōmiyniyła...

Biydno, mało, skulōno forma pōmału i ôstrożnie pōnkła sie do przodku, a wtynczos słowik cichusiyńko pogwizdowol: „Idź! Pōdź! Weź!”

Bioło koszula miyniyła sie coraz bliżyj kredynsowych dźwyrzi. Już niy ôkrywajōm jij czorne łopuchy. Na kredynsowym progu słyhać gibki dych niymocnych piersi ôd bajtla. Chwila jeszcze, bioło koszulka znikła, już ino jedna boso nōżka wystowo za progym. Darmo, lelku, przelatujesz jeszcze roz i wołosz: „Niy! Niy!” Jōnek już w kredyńsie.

Zarzegotały zaroz festelnie żaby we zogrodowym stawie, choby przestraszōne, ale potym uci-chły. Słowik przestoł pogwizdować, łopuchy szymrać. Wtynczos Jōnek czoloł sie cicho i ôstro-

4 Őryginalnie: kredens. We polskich dworach izba, co w nij sie trzymało noczynie stołowe i co w nim siedziała sużba.

źnie, ale zaraz go strach chyciōł. We łopuchach czuł sie choby u siebie, jak dzike zwyrzōntko we krzaczach, a teraz bōł choby dzike zwyrzōntko we paści. Jego ruchy stały sie nogłe, krōtki dych świsł, przy tym ōbloła go ćma. Cichy latowy blic przeleciōł miyndzy wschodym i zachodym, ōświyciōł jeszcze roz postrzodek kredynsu i Jōnka na sztyrech przed skrzypkōm z gowōm podniesiōnōm. Ale blic zgos, miesiōnczek przesłōniyla chmōrka i nic juź niy było widać ani słyszeć.

Dopiyro za chwila ze ćmy wyszōł cichuśki i płacziwy klang, choby ftoś niyōstroźnie strun tyknōł — i naroz...

Ruby jakiś, zaspany głōs, co wyszōł z roga kredynsu, spytoł gniywliwie:

— Fto tam?

Jōnek chyciōł dych w piersiach, ale ruby głōs spytoł po drugi roz:

— Fto tam?

Sztrahecla zaczęła sie miynić po ścianie, zrobiyło sie widno, a potym... Eh! Boże! Słychać klōntwy, szlagi, płacz ōd dziecka, wołanie: „O! Sakramyńcie!” Szczekanie psōw, lotanie świateł po szymbach, larmo we cołkim dworze...

Na drugi dziyń biydny Jōnek stoł juź przed sōndym u fojta.

Mieli go tam sōndzić za złodzieja?... Toć. Popatrzeni na niego fojt i ławnicy, jak stoł przed niymi z palcym w gymbie, z ōtwartymi, wylynkanym ōczami, mały, chudy, zmaraszōny, ōbity, niy wiedziōł, kaj je i czego ōd niego chcōm? Jak to sōndzić tako chudoba, co mu je dziesiyńc lot i ledwo na nogach stoi? Do heresztu jōm posłać abo jak?... Trza przy tym mieć trocha miyłosierdzio nad bajtlami. Niych go tam weźnie wachtyrz, niych mu do karwaczym, coby na drugi roz niy krod, i wszystko.

— No przeca!

Zawołali Stacha, co bōł za wachtyrza:

— Weź go tam i dej mu na pamiōntka.

Stach przikiwnōł swojōm gupielockōm, zwierzyncōm gowōm, wziōn Jōnka pod paża, choby jakigo kocika, i wyniōs ku stōdōłce. Dziycio, abo niy miarkowało, ō co sie rozchodzi, abo sie zlynkło, doś, iże niy ōzwało sie ani słowym, patrzało ino, choby patrzył ptok. A bo ōn wiy, co z nim zrobiōm? Dopiyro jak go Stach we stōdole wziōn gorściōm, rozciōngnōł po ziymi, podgiōn koszulina i machnōł ōd ucha, dopiyro Jōnek krzikiōł:

— Mamulko! — i co go wachtyrz karwaczym, to ōn: „Mamulko! Mamulko!!”, ale coraz ciszyj, słabij, aże za keryms razym dziycio ucichło i mamulki juź niy wołało...

Biydno, potrzaskano skrzipka!...

— Te, gupi, zły Stachu! Fto tak dzieci bije? Dyć to małe i słabe i dycki było ledwo żywe.

Przyszła matka, wziōnła karlusa, ale musiała go zaniys do dōm... Na drugi dziyń Jōnek niy wstoł, a na trzeci dziyń na wieczōr traciōł sie juź poleku na szezłōngu pod zgrzebnyim kilimkym⁵.

Jaskōłki ćwiyrkolyły we trześni, co rosła pod przizbōm⁶; prōmiyń ōd słońca wchodiōł bez szymba i ōblywoł złotōm jasnościōm rozczochrano gōwka ōd bajtla i gymbiczka, co w nij niy ōstało kapki krwi. Tyn prōmiyń bōł choby gościniec, co pō nim mało dusza ōd syneczka miała ōdejs.

5 Tepich wiyszany na ścianie.

6 Ōryg.: przyzba. To je ława usuto ze zymie naōbkoło wiejskij chałpy.

Dobrze, iże aby we chwili śmierci ôdchodziła szynokōm, slōnecznōm drōgōm, bo za życie szła po prowdzie ciernistōm. Wtynczos wychudłe piersi ruszały sie jeszcze dychym, a gymbiczka ôd bajtla była choby zasuchano w te klangi wiejske, co wchodziły bez ôtwarte ôkno. To bōł wieczōr, tōż dziouszki wrocały ze košby i śpiywały: „Oj, na zielōnyj, na runi!”, a ôd strumiynia dochodziło granie piszczok. Jōnek wsuchowoł sie ôstatni roz we wieś grać... Na kilimku przy nim leżała jego skrzypka z szyńdzioła.

Naroz gymbiczka ôd dziecka rozjaśniła sie, a ze bladych wargōw wyszoł szept:

— Mamulko?...

— Co, synku? — prawiyla matka, co jōm dowiły płaczki...

— Mamulko, a Pōn Bōg mi do w niebie prowdziwo skrzypka?

— Do ci, synku, do! — ôdrzekła matka; ale niy mogła dużyj godać, bo naroz z jeji twardyj piersi gichnōł zol, co rōs i rōs, tōż jynkła ino: „O Jezu! Jezu!”, padła gymbōm na kastla i wziōnła ryczeć, choby straciyla rozum abo jak czowiek, co widzi, iże ôd śmierci niy wytargo swojigo kochanio...

Tōż niy wytargała go, bo jak podniosła sie zaś i wejzdrzała na dziycio, ôczy ôd małego grajka były po prowdzie ôtwarte, ale niyruchōme, gymbiczka za to moc powożno, ciymno i stynżało. Prōmiyń slōneczny tyż ôdeszoł...

Pokōj ci, Jōnek!

* * *

Na drugi dziyń wrōciyli pōn i pani do dworu z Italije społym ze paniczkōm i kawalerym, co dō nij zolyciōł. Kawaler prawiōł:

— *Quel beau pays que l'Italie*⁷.

— I co to za lud kōnsztlerōw. *On est heureux de chercher là-bas des talents et de les protéger*⁸... — przidała paniczka.

Nad Jōnkym szumiały brzozy...

⁷ *Quel beau pays que l'Italie* – co za piykny kraj, ta Italijo [przipis ôd tumacza].

⁸ *On est heureux de chercher là-bas des talents et de les protéger* – radzi tam szukōmy talyntōw i ich spiyrōmy [przipis ôd tumacza].

Tyn utwōr je dostympny na licyncyji [Creative Commons Podanie zdrzōdła-Niykōmeryjne-Zachowanie licyncyje 4.0 Miyndzynorodowo \(CC BY-NC-SA 4.0\)](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/)

Zdrzōdło: <https://silling.org/>

Przekłod: Grzegorz Kulik

Ôbroz na ôbkłodce: Johanna Vogt, Unsplash

Silling to projekt kludzōny dlo publicznego dobra. Jego cyl to uproszczynie dostympu do norzyńdzi i dōbr kultury we slōnskim jynzyku. Bez sparcio ôd używoczōw niy szło by go kludzić, tōż zastanōwcie sie nad dociepnijncym sie:

<https://patronite.pl/grzegorzkulik>

<https://paypal.me/GrzegorzKulik>

HENRYK SIENKIEWICZ Jōnek muzykant